

Alexandra CUNIȚĂ

Universitatea din București, România

TERMENI ÎN DISCURS : NEGOCIEREA SENSULUI ÎN COMUNICARE

1. Introducere

În 1930, când, așa cum se afirmă pe baza acordului cvasiunanim al specialiștilor din domeniu, inginerul austriac Eugen Wüster aducea în lumea cunoașterii o „nou-venită”: disciplina autonomă numită *terminologie* – definind-o, în teza de doctorat pe care o susținea atunci, și stabilindu-i mai ales un ansamblu de principii metodologice, pentru ca mult mai târziu, după treizeci de ani, să conceapă și un cadru teoretic propriu-zis –, apariția acesteia s-a datorat unor nevoi practice legate de dificultățile standardizării cuvintelor din sfera a ceea ce numim azi „limbi/limbaje specializate/de specialitate” și de exigențele traducerii. Problemele care se ridicau pe atunci priveau cu precădere constituirea terminologiilor – cuvântul *terminologie* desemnând aici nu o disciplină sau o știință, ci „totalitatea termenilor proprii unei științe, unei arte, discipline etc.” (Marcu Florin 2008 : 933) –, relația dintre termen și concept, ținându-se seama de principiul monosemiei și al univocității termenilor, alegerea, în caz de sinonimie, a celui mai indicat termen în raport cu conceptul desemnat, dar și în conformitate cu alte criterii, alegerea potențialului corespondent dintr-o limbă străină. Iată însă că o lucrare monumentală, apărută cu aproximativ 250 de ani în urmă, în Franța, sub conducerea lui Denis Diderot și a lui d’Alembert – *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* (1752-1772), lucrare de vulgarizare științifică și filozofică – ne arată deja, prin explicațiile din articolele conținute și prin numeroasele planșe pe care le cuprinde, că, spre a-i ajuta pe viitorii săi cititori să înțeleagă despre ce fel de acțiuni ale meșteșugarilor, de pildă, este vorba, ce fel de unelte sunt descrise, la ce servesc și cum se mănuiesc ele, ce fel de produse se obțin prin utilizarea lor în ateliere, termenii specifici fiecărei meserii trebuie prezentați nu sub forma unor liste de cuvinte asemenea nomenclaturilor dicționarelor obișnuite, ci situați sistematic în discursul în care funcționează în mod natural, altfel spus, readuși, în cadrul interacțiunilor verbale, în locurile unde ei apar și trăiesc cu adevărat (vezi Humbley John 2021 : 232).

Formularea unui astfel de obiectiv, atractiv și pentru lingviști, nu numai pentru specialiștii în „știința terminologiei”, cum numea Școala de la Viena respectiva disciplină, în prima jumătate a secolului al XX-lea, presupune producerea unor schimbări repetate la nivelul cadrului teoretic conceput de creatorul ei, în urma contactelor din ce în ce mai susținute cu noile direcții de cercetare apărute de-a lungul anilor, pe tărâmul lingvisticii, azi mai curând al științelor limbii. Despre legătura terminologiei – înțeleasă ca disciplină – cu sociologia, ulterior cu sociolingvistica, cu pragmatica, cu etnologia etc. ne spun desigur ceva denumiri ca *socioterminologia*, *pragmaterminologia*, *etnoterminologia*, *terminologia culturală* etc. (vezi Delavigne Valérie și Vecchi (de) Dardo 2021 : 8). Studiile reflectând noile orientări teoretice implică apelul la metodologii de cercetare noi și reclamă constituirea unor corpusuri de mari dimensiuni, alcătuite pe baza unor interacțiuni verbale de diverse feluri – generând fragmente de discurs științific sau tehnic, scris sau oral, de genuri variate –, menite a fi analizate prin metode mai rar sau deloc folosite până în momentul examinării datelor culese, dar cu certitudine adecvate cercetărilor actuale.

Denumirea de *socioterminologie* își face apariția în penultimul deceniu al secolului al XX-lea, dar nu se impune cu adevărat decât în ultimul lui deceniu. În 2003, apare remarcabila lucrare a profesorului François Gaudin de la Universitatea din Rouen (Franța) intitulată *Socioterminologie. Une approche sociolinguistique de la terminologie*. În concepția autorului, dincolo de dimensiunea ei aplicativă, ramura lexicologiei numită *terminologie* are importanta misiune de a studia termenii – «des vocables servant à véhiculer des significations socialement réglées et insérées dans des pratiques institutionnelles ou des corps de connaissances » (2003 : 11) – atât în plan sincron, unde cercetarea lor este strâns legată de circulația cunoștințelor în cadrul unei societăți determinate sau în lume, în general, cât și în plan diacronic, unde viața lor se cuvine privită în legătură nemijlocită cu istoria științelor, a tehnicii, cu istoria ideilor și a genurilor de discurs pe care societatea le recunoaște și le reglementează. De aici se poate deduce cu ușurință că, în cazul ambelor orientări evocate, descrierea inventarelor de termeni trebuie să includă fenomenul variației [1].

Astăzi, parcă regăsind cumva, până la un punct, spiritul *Enciclopediei* evocate mai sus, cercetătorii din domeniul științelor limbii, precum și terminologii își propun adesea să studieze unitățile terminologice nu pornind de la inventarele furnizate de dicționare sau glosare, care nu oferă,

de cele mai multe ori, nici măcar un context lingvistic în măsură să arate cum funcționează ele în comunicare, ci readucându-le pe terenul unde au luat naștere și unde sunt constant utilizate de personalul implicat în acțiuni, activități, operații pe care le desfășoară conform cerințelor profesiei practicate, adică pe plantațiile de care se ocupă, în atelierele, întreprinderile, asociațiile, companiile, organismele sau organizațiile în care lucrează.

Analiza discursului, așa cum a fost ea concepută de exemplu de cercetătorii francezi, pune la dispoziția terminologilor un cadru teoretic considerat în prezent ca fiind adecvat studiilor de orientare socioterminologică, precum și strategii și metode de analiză a materialului excerptat din corpusuri de mari dimensiuni, constând din fragmente de discurs instituțional, mesaje electronice care circulă în interiorul „comunităților/colectivităților” de angajați ai întreprinderilor creatoare de bogăție materială și nonmaterială, corespondența de diferite tipuri pe care o poartă diverse întreprinderi dintr-un anume spațiu geografic și/sau administrativ cu întreprinderi având același profil din afara acestuia, înregistrări audio și video ale unor intervenții publice ale experților din domeniul științific sau tehnic, interviuri cu cercetători, oameni politici, ziariști păstrate în scris sau sub formă de înregistrări etc. Filozofia analitică, pragmatica vin și ele în ajutorul cercetătorilor preocupați de problema negocierii sensului termenilor prin prisma aparițiilor lor în discurs.

Faptul că, pentru întrebuintarea corectă a termenilor în schimburile verbale – realizate oral sau în scris – nu este suficient să cunoaștem, din sursa relativ sigură a dicționarelor specializate și a glosarelor, definiția conceptelor la care trimit aceștia, fiind necesar să înțelegem că sensul lor se negociază în cotext, în funcție de numeroși factori, a fost pus în evidență mai cu seamă de traducerea discursului specializat, situație în care anumite diferențe de ordin istoric, religios, cultural, ideologic pot avea un rol important, dacă nu decisiv, în selectarea termenilor din limba țintă cu care se cuvine să fie puși în relație de echivalență cei din limba sursă. Desigur, în acest caz, dificultățile care conduc obligatoriu la o negociere a sensului termenilor pot fi atribuite în mare măsură particularităților entității care inițiază interacțiunea verbală. Există însă și o altă explicație cu privire la negocierea sensului termenilor, explicație ce poate fi invocată în cazul oricărui fel de comunicare, nu numai în situația comunicării specializate : negocierea sensului unei unități lexicale, indiferent dacă este vorba de un termen sau de un cuvânt din limba comună, se impune în interacțiunile verbale care respectă cu adevărat parametrii

comunicării, întrucât adecvarea dintre limbă și discurs nu este perfectă. Între limbă și discurs apare un „decalaj” (Medhat-Lecocq Héba 2021 : 167) de felul celui care se creează de pildă când unitatea lexicală ce desemnează în mod obișnuit referentul evocat în situația de comunicare dată este înlocuită printr-un sinonim, un hiperonim, o glosă, un lexem utilizat metaforic :

- (1) [...] se spera că prin cunoașterea aprofundată a structurii genomului uman (denumit metaforic „cartea vieții”) se vor afla multe lucruri importante pentru biologie, în general, și pentru medicină, în special. (M. Covic et al. 2017 : 63)

Expresia metaforică menționată – „cartea vieții” – poate înlocui în discurs formula polilexicală cu statut de termen, chiar în limbajul specializat al geneticienilor. Niciun dicționar, fie el general, al limbii comune, sau specializat pe domeniul geneticii, nu prezintă însă o intrare distinctă *cartea vieții* pe care s-o explice prin unitatea terminologică „genom uman”. Discursul depășește, în acest caz, ceea ce oferă sistemul limbii [2].

Dacă luăm în calcul procesul traducerii, trebuie să semnalăm o situație diferită, dar care implică și ea un gen de negociere a sensului termenilor. Conceptul de ‘dezvoltare durabilă’, preluat cam peste tot pe glob, din documentele Națiunilor Unite, în 1987, este definit ca fiind răspunsul dat de lumea contemporană nevoilor sale crescânde, fără a compromite însă posibilitatea ca generațiile viitoare să și le satisfacă pe ale lor. Ambele componente ale expresiei au dat bătaie de cap traducătorilor, dar adjectivul (engl.) *sustainable* într-o măsură mult mai mare decât elementul nominal (engl.) *development*. În franceză, s-au găsit diverse soluții de traducere, fiecare fiind susținută cu argumente convingătoare : *développement durable/viable*, precum și *vivable, équitable*, heteronime propuse de presa scrisă – fiind nerecomandate traducerile *développement tenable/soutenable* –, în sfârșit *développement responsable* (vezi Saint Robert (de) 2021 : 99-202). Cauzele acestor ezitări și fluctuații par a ține de universul mentalităților, de credințele și convingerile de ordin cultural, etic, ideologic ale membrilor diferitelor colectivități constituite în sânul societății franceze, în virtutea unor criterii de natură profesională și, mai larg, social-economică, uneori chiar politică.

În cele ce urmează, ne propunem să punem în evidență, având constant în vedere factori de ordin social, politic, cultural, necesitatea studierii termenilor în discurs, să explicăm în ce constă procesul de observare a funcționării termenilor în interacțiunile verbale și spre ce categorii de rezultate conduce o astfel de cercetare.

2. „Decalajul” dintre limbă și discurs

Într-un articol publicat de Louis Guilbert în numărul 2 / 1969 – număr tematic intitulat *Le lexique* – al revistei de specialitate *Langue française*, al cărui responsabil a fost, lingvistul francez comenta diferențele dintre un dicționar al unei limbi date, un dicționar științific sau tehnic, un dicționar lingvistico-enciclopedic și un dicționar de tip enciclopedie. El preciza acolo, de pildă, că cel dintâi nu este nici pur descriptiv, nici pur normativ, în sensul îngust al cuvântului, ci didactic. Un astfel de dicționar « ne tend pas [...] à saisir la réalité linguistique dans ses rapports avec la totalité de l'expérience, ni même la totalité du lexique dans ses rapports avec la langue dans son usage contemporain, mais seulement le lexique d'une certaine langue présentée comme l'expression du système de la langue » (p. 19), acordând atenție mai ales conținutului semantic al unității lexicale cu rol de „intrare” în nomenclatura dicționarului și citând apoi exemple doar pentru a „verifica”, într-un fel, corectitudinea analizei prealabile. Spre deosebire de acest tip de dicționar, un dicționar lingvistico-enciclopedic precum binecunoscutul *Grand Larousse encyclopédique* este « la synthèse de trois formules, un dictionnaire de la langue, une somme de glossaires techniques, une encyclopédie de connaissances » (p. 15), fapt ce modifică desigur relația produsului cu potențialii săi cumpărători, dar mai ales schimbă principiile și chiar modelul de redactare.

În contribuția sa din același volum, consacrată statisticii lexicale, Charles Muller vorbea despre „incertitudinile lingvisticii” asupra „segmentului de discurs” pe care uzul îl identifică drept „cuvânt”. El preciza: « Dire d'une phrase qu'elle est formée de 10 mots, ou dire que le texte du *Cid*, par exemple, en compte 16.690, cela suppose soit une définition assurée du **mot comme unité de texte** [...], soit une norme conventionnelle prévoyant tous les cas douteux. » (p. 31). Tot acolo, făcea distincția între „cuvânt” și „vocabulă”, arătând că, spre deosebire de cel dintâi – o „unitate de text” –, „vocabula” este o **unitate a lexicului** (id., ibid.), ceea ce determină apariția unor noi dificultăți pentru cercetători, la nivel teoretic.

Cu zece ani mai târziu, în numărul 43 al aceleiași reviste *Langue française*, număr tematic intitulat *Dictionnaire, sémantique et culture* avându-i drept coordonatori pe Simone Delesalle și Alain Rey, găsim, în articolul introductiv semnat de cei doi responsabili și intitulat « Problèmes et conflits lexicographiques », o secțiune rezervată conflictelor inerente „lexicografiei culturale care debutează cu următorul paragraf:

«Plus sensibles dans les grands dictionnaires, ces conflits découlent [...] de la complexité de l'objet à décrire. Ils consistent souvent en transgressions – ou impossibilités d'application – des dichotomies de méthode établies depuis Saussure (ex. : synchronie-diachronie) ou [en difficultés dérivant parfois] de leur insuffisance (ex. : langue-parole). » (p.11).

Christian Buzon, autor al contribuției intitulate « Dictionnaire, langue, discours, idéologie » care prezintă o parte din numeroasele întrebări delicate și incomode pentru lexicografi – adevărate dificultăți ce așteaptă de la aceștia rezolvări pe care ei încă nu le pot furniza –, se întreabă la rândul lui dacă definiția lexicografică, urmată de exemple generate sau extrase dintr-un corpus, este valabilă pentru unitatea lexicală înscrisă în dicționar cu statutul de „intrare” văzută ca unitate a limbii sau doar pentru utilizările acesteia, pe care le ilustrează exemplele citate. Se conchide că „intrările” din dicționar au un statut ambiguu, nefiind vorba nici despre cuvinte integrate în discurs, nici despre vocabule aparținând sistemului lexical al limbii, ci despre unități ale unei „practici” (id., 35)

După 1970, lumea a intrat într-un lung șir de transformări radicale, adesea dramatice, sub acțiunea unui proces care s-a manifestat mai întâi pe plan economic și care s-a extins rapid la celelalte domenii – politic, ideologic, cultural, științific – modificând profund relațiile sociale, relațiile omului cu natura, cu bogățiile naturale exploatabile în interesul vieții sau cu tehnica în continuă dezvoltare: procesul globalizării. Efectele acestuia sunt spectaculoase în anumite privințe. Trăim azi într-o societate deschisă, în care comunicarea s-a schimbat sub toate aspectele, circulația informației de orice natură este infinit mai rapidă decât cu câteva decenii în urmă, relațiile între țări și popoare se structurează pe alte baze, iar conflictele interumane au devenit mai numeroase și s-au diversificat, părând tot mai greu de aplanat ori de stins. Migrațiile masive din anumite zone geografice, ca urmare a unor conflicte violente sau a unor fenomene naturale distrugătoare, înmulțirea contactelor dintre țări, regiuni, întreprinderi cu interese economice, politice, științifice comune, cooperarea internațională în vederea obținerii unor noi progrese tehnice și științifice sau găsirii unor noi rezervoare de materii prime și de mână de lucru cerută de numeroasele cazuri de delocalizare a întreprinderilor industriale – toate acestea contribuie la a pune în lumină dimensiunea aplicativă a „științei terminologiei”.

Participarea lingviștilor la cercetarea specifică acestei științe sau discipline înseamnă folosirea pe terenul terminologiei a unor modele

teoretice și a unor metodologii cu care s-a operat de regulă până acum în domeniul științelor limbii. Judecând după rezultatele obținute actualmente de lingviști și terminologi, se poate afirma că analiza discursului și pragmatica, cu metodele lor, convin mai mult decât metodologiile recomandate odinioară acestui gen de cercetare, în condițiile oferite de o societate de genul celei caracterizate mai sus. Exemple de felul celor de mai jos scot în relief „decalajul” dintre limbă și discurs despre care am vorbit în această secțiune.

Gradul de specificitate a unui cuvânt, afirmă specialiștii, nu este o calitate inerentă acestuia și nici o valoare absolută, ci o „noțiune complexă” ce nu poate fi definită decât ținându-se seama de diverși factori, printre care enunțiatorul însuși și situația de comunicare în care se află (vezi A. Phal 1969 : 73). Se poate demonstra acest lucru atât pornind de la un termen specializat aparținând unui domeniu tehnic sau științific (ex. *led*), al cărui conținut – tehnic sau științific – nu este preluat în întregime de omul obișnuit, făcându-se astfel primii pași spre un posibil proces de determinologizare, cât și de la o unitate lexicală a limbii comune (ex. *arbore*), care poate fi considerată ca având statut de termen în domeniul botanicii sau al silviculturii; în acest ultim caz, utilizatorii nu-i vor mai interpreta conținutul prin prisma unor trăsături ce nu sunt niciodată adevărate „trăsături minimale” și care au mai curând relevanță culturală decât lingvistică, ci luând în calcul caracteristicile obiectului definit – ușor de aflat din enciclopedii –, cu relevanță logică (vezi A. Rey, S. Delesalle 1979 : 23). Trebuie precizat că astfel de interferențe între cuvintele limbii comune și termenii cu care operează limbajele specializate sunt destul de frecvente; se poate întâmpla însă ca unele dintre ele să nu corespundă unor imagini universale ale noțiunilor denotate [3].

Revenind la exemplul unității lexicale *arbore*, putem spune că face parte din masa cuvintelor aparținând sectorului lexical al limbii comune, ca și sinonimul său *copac*, având amândoi, în DEX (1998), aproape aceeași definiție – asemănătoare cu cele oferite de dicționarele enciclopedice, nu cu cele din dicționarele de limbă –, dar că poate avea și statut de termen, spre deosebire de cuvântul *copac*, în virtutea faptului că figurează, de pildă, în voluminosul *Dicționar botanic poliglot* (1980), alături de o serie de derivate de natură nominală și adjectivală, pe când cel de-al doilea nu apare printre „intrările” selecționate de autor.

De regulă, dacă într-un idiom dat nu există un termen pentru exprimarea unui concept, se poate crea un lexem nou, prin mecanismele derivării și compunerii lexicale existente în limba respectivă sau se poate recurge la împrumut (*depărtător*, *puitor de mine*, *sat devălmaș*; *dragor* < fr. *dragueur*, *dragster* < engl. *dragster*, *simfiză* < fr. *symphyse* etc.) De fapt, orice expert interesat de maniera în care s-a realizat apropierea unui concept trebuie să se aplece asupra unor chestiuni aparent mai importante pentru lingvist decât pentru un terminolog obișnuit cu modalitățile de cercetare a termenilor dintr-un anumit domeniu științific sau tehnic, dat fiind că însușirea aceluia concept presupune examinarea felului în care este el « mis en termes dans les différents domaines qu'il recouvre [...] ainsi que dans les domaines auxquels la société l'associe. » (Saint-Robert (de) 2021: 201). Pe lângă rezultatele concrete ale utilizării procedeelelor menționate, apropierea conceptului poate implica adăugarea unor sensuri noi la inventarul accepțiunilor cunoscute – împrejurare în care unii lingviști și terminologi recomandă să se vorbească mai curând de cazuri de omonimie decât de existența unor lexeme polisemantice – sau utilizarea, în discurs, a unor construcții metonimice ori metaforice. Deși, așa cum reiese din exemplul (1) citat mai sus, și în discursul expert se admite uneori reluarea, sub forma unei relații de sinonimie, a termenului științific printr-o formulă non terminologică de natură metonimică sau, cel mai adesea, metaforică, discursul de vulgarizare [4] sau discursul mediatic oferă cele mai multe asemenea exemple.

Aceeași cercetătoare amintită mai sus, Marie-Josée de Saint Robert (2021: 215), ne propune un astfel de exemplu, deosebit de interesant. Într-o emisiune difuzată de France Culture, în 2018, prezentatoarea utilizează sintagma (engl.) *sustainable beef*, tradusă în franceză prin construcția *bœuf durable*. Marile firme din industria alimentară au înțeles imediat cum poate fi exploatată în avantajul lor bogăția de sensuri ale adjectivului (fr.) *durable*. Folosind sintagma *bœuf durable* – un calc după (engl.) *sustainable beef*, McDonald a lansat în realitate un triplu mesaj cu rădăcini în multitudinea de sensuri ale aceluia adjectiv: dacă expresia este interpretată ca o prescurtare a formulei mai ample *bœuf issu de l'agriculture durable* denotând „o carne produsă cu un impact climatic inferior celui pe care îl au creșterea vitelor, transportul și sacrificarea animalelor, în viziunea tradițională”, produsul prezentat sub eticheta susmenționată răspunde unei preocupări de stringență actualitate a consumatorului; formula, în care substantivul *bœuf*

desemnează întregul evocat pentru a face referire la o parte a lui: carnea – conform uneia dintre interpretările actuale ale metonimiei [5] – poate fi însă înțeleasă și ca o aluzie la bunăstarea animalului a cărui soartă îngrijorează acum omenirea; în sfârșit, ea poate fi interpretată și în sensul de „carne provenind de la un animal hrănit sănătos (de exemplu, fără organisme modificate genetic)”, ceea ce ar prezenta un avantaj pentru consumator.

Interesantă este și remarca autoarei potrivit căreia pentru traducerea expresiei englezești *sustainable beef* prezentatoarea a folosit succesiv, pe parcursul emisiunii, termenii (fr.) *bœuf soutenable* și *bœuf durable*, lăsând să se perceapă o anumită „nesiguranță lingvistică” care reflecta, poate, dorința acesteia de a nu se implica într-o dispută pe terenul căreia adjectivul *soutenable* pare a fi marcat politic ca fiind o formulare „de stânga” (id.: 215, nota de subsol 58).

Aproprierea unui concept se poate realiza și printr-un termen împrumutat dintr-o altă limbă, termen în care se poate identifica fără dificultate o metaforă [6], dar care, la fel ca în cazul precedent, poate pune și una sau mai multe probleme de traducere. Un astfel de termen este, de exemplu, unitatea polilexicală *incubator de afaceri*, termen definit în cea de a treia ediție a cunoscutului *Dicționar de Cuvinte Recente* (DCR) (F. Dimitrescu, coord., A. Ciolan, C. Lupu 2013: 290-291) ca fiind „[o] structură în cadrul căreia autorii de proiecte inovatoare sunt ajutați cu asistență și finanțare”:

- (2) *Conceptul de incubator de afaceri a apărut relativ recent în terminologia economiei mondiale și definește o soluție viabilă pentru ieșirea dintr-un impas economic al unei anumite categorii de firme private [...] Apărut la scurt timp după 1989, conceptul de incubator de afaceri sau centru de inovare a avut pentru scurt timp intenții de a pătrunde în gândirea economică a micilor întreprinzători, dar s-a stins pe parcurs [din cauza] lipsei de educație în domeniu. (Curierul național, supliment Argus, 17.III.1999, p. 5, apud DCR, p.290)*

Termenul *incubator de afaceri*, pe care autorii dicționarului citat – făcând la rândul lor trimitere la o versiune online a *Dicționarului explicativ român* (Dex), accesibil la adresa dexx.ro – îl pun în legătură cu (fr.) *incubateur d'entreprises*, este o expresie metaforică, procesul metaforizării fiind inițiat la nivelul substantivului *incubator*. În textul preluat din DCR, aflăm ce desemnează respectivul termen din definiția conceptului exprimat, oferită la începutul paragrafului, dar cel care aduce informații utile interpretării termenului de către publicul larg este „sinonimul” *centru de inovare*. Desigur, *centru* ≠ *incubator*, deci sensul primului termen se negociază în text prin coprezența

celor două expresii legate de conjuncția *sau* cu funcție explicativă. Adăugăm că prezența termenului (rom.) *afaceri* în structura unității terminologice polilexicale (rom.) *incubator de afaceri* pare a fi mai potrivită decât cea a termenului (fr.) *entreprises* în expresia (fr.) *incubateur d'entreprises*.

Dar coprezența celor două unități terminologice în discurs nu este obligatorie, după cum nu este obligatorie nici folosirea formei complete (rom.) *incubator de afaceri*. Conceptul fiind deja bine cunoscut acum și corect asimilat, în vorbire poate să apară doar termenul *incubator*. Exemplul următor – extras tot din discursul presei scrise [7] – ne arată în plus, că metaforizarea și utilizarea cu statut de termen apar și în cazul altor unități lexicale din aceeași familie [8] : *a incuba, incubare, incubat*.

- (3) *O firmă nu poate petrece mai mult de trei ani în incubator. După trei ani se presupune că sunt pregătite și se reia un alt ciclu de incubare.* (ziarul 21.ro, 21.XI 09, apud DCR, p.291)

Iată acum o serie de exemple, făcând toate parte dintr-un text unic, care ne vor ajuta să înțelegem mai bine de ce, pentru a identifica și interpreta corect mecanismele comunicării umane, nu este suficient să recurgem la o definiție lexicografică furnizată de un dicționar terminologic de specialitate, ci trebuie să urmărim cu atenție și felul în care funcționează în discurs – în diverse genuri de discurs – termenul ales, felul în care este negociat sensul acelei unități terminologice imediat ce este înscrisă într-un cotext.

Consacrând rubrica cea mai importantă, « À la une », problemei ecologice de mare actualitate : dispariția accelerată a pădurilor – subiect sugerat indirect de titlul: « Arbres : ils peuvent nous sauver » dat unui amplu material publicat în numărul 1226/noiembrie 2019 al revistei franceze de vulgarizare a noutăților științifice și tehnice apărute pe plan național și internațional, *Science & Vie* – redactorii responsabili lansează de fapt cinci dosare de câte 2-5 pagini, alcătuite cu colaborarea botanistului Francis Hallé – « sans doute le scientifique qui défend l'arbre avec le plus d'éloquence » (p.66) –, având fiecare o anumită subtemă, dintre care vom face trimiteri la două : « Un peuple immense et menacé » (p. 66, 67) și « L'arbre, un alien sur terre » (p. 80-83).

Așa cum era de așteptat, primul dintre ele începe prin a semnala faptul că nu există o definiție botanică universală a arborelui întrucât noțiunea de definit trebuie construită pe baza analizei unei mari diversități de specii, după care ni se propune totuși una alcătuită, desigur, din „trăsături având relevanță logică”, nu lingvistică: [vegetal lemnos], [trunchi neramificat de

la bază], [înălțime minimă] etc. Definiția nu ne ajută la interpretarea titlului « Un peuple immense et menacé », care conține substantivul *peuple*, cuvânt al limbii comune ce ar trebui să ne conducă, dacă-l privim ca pe o expresie metaforică, la noțiunea de pădure și în cele din urmă, la cea de arbore sau copac. Folosirea metaforică a lui *peuple* are menirea de a ne avertiza că aproape tot ceea ce urmează în acest prim dosar și chiar și în celelalte, în bună parte, va sta sub semnul antropomorfizării. Nu vom fi deci surprinși de faptul că dosarul se încheie cu două paragrafe ce conțin alte metafore prin intermediul cărora se continuă viziunea antropomorfică la care s-a recurs de la bun început :

- (4) [...] *les études sont unanimes : alors que la crise écologique est en train de s'imposer mondialement [...], l'arbre est à chaque fois la première défense et le meilleur levier dont nous disposons [...]. Ce que la science met à l'ordre du jour, plus qu'une meilleure utilisation de l'arbre, c'est bel et bien une nouvelle alliance.* (Science & Vie 1226/2019, p.67)

După o lungă serie de comparații între arbore (copac) și ființa umană făcute pentru ca cititorul să-și dea seama cât de mare este asemănarea între cei doi „protagoniști” – primul, un erou pozitiv, cel de-al doilea, mai degrabă un personaj negativ – ai acestor veritabile mici narațiuni care sunt dosarele corpus, urmează o trecere în revistă a deosebirilor radicale dintre ei. La capătul enumerării lor, concluzia se impune de la sine: arborele (copacul) este un adevărat extraterestru:

- (5) *Fixés, coloniaux, décentralisés, lamarckiens, coopératifs... Les arbres sont plus déroutants que la plupart des E.T. sortis de l'imagination des auteurs de S.F. Ils nous invitent à un nouveau type de rencontre, eux qui partagent la même terre, mais qui l'habitent autrement.* (id., p. 82)

Iar sub un ultim titlu de secțiune a aceluiași dosar: « S'allier avec l'alien... », găsim un ultim paragraf – cu trimitere spre un viitor din păcate ipotetic – în care continuă să fie întrebuințată metaforic aceeași pereche neașteptată, percutantă, *alien / E.T.*, cu certitudine în opoziție cu ființele umane :

- (6) *À l'heure où les humains occupent chaque recoin du globe, si l'alliance avec l'arbre devenait une priorité planétaire, il ne serait ni difficile ni long de faire surgir sur les terres émergées plus de 1000 milliards d'arbres. Tels une armée d'aliens dressés à nos côtés pour défendre une planète partagée.* (id., p.83)

De la *peuple* (*immense et menacé*) la (*armée d'*) *aliens* (*dressés à nos côtés*) , metafora elimină complet întoarcerea la definiția arborelui (*copacului*),

ajutându-ne pe noi, cititori obișnuiți, fără cunoștințe savante de expert botanist, chiar fără cele ale unui arboricultor, nu să aflăm care este structura sau aspectul unui astfel de *vegetal*, ci cum și de cine ori de ce ne poate el apăra, cum i-am putea sări noi, oamenii, în ajutor într-un moment când îl amenință mari pericole de diverse feluri – inclusiv nepăsarea, indiferența noastră față de dificultățile prin care trece –, cum am putea conviețui în pace și respect reciproc pe pământul pe care îl împărțim. Într-un text de vulgarizare – care nu este unul de banalizare, ci se situează în apropierea celui științific expert, în cadrul unui continuum ce mai cunoaște alte câteva trepte, sensul termenului *arbore* se negociază și prin intermediul expresiilor metaforice, care îl pot readuce la statutul „sinonimului” *copac* din limba comună, dar care arată mai ales pe ce axe emoționale sau evaluative urmează să evolueze narațiunea, povestirea ce se construiește sub ochii noștri, constituind o dovadă a faptului că textul de vulgarizare poate deveni uneori aproape un text literar.

3. Traducerea și câteva dintre problemele pe care le pune ea lingviștilor și terminologilor

Societatea „deschisă” în care trăim la ora actuală este o societate ale cărei trăsături s-au modificat radical, așa cum am văzut mai sus, în raport cu societatea tradițională în sânul cărei s-a desfășurat viața unui lung șir de generații. Transformările care au avut și continuă să aibă loc sunt însoțite de modificarea manierei în care se desfășoară comunicarea la nivel planetar, noile tehnologii făcând posibilă difuzarea instantanee a informațiilor chiar în locurile cele mai îndepărtate sau izolate de pe glob. În contextul schimbărilor climatice care afectează întreaga planetă, sau al răspândirii rapide, pe scară largă, a anumitor boli, este indispensabil ca un comunicat emis de un for autorizat, recunoscut pe plan internațional, să fie înțeles în toate limbile și cunoscut de toți, indiferent de țara în care locuiește fiecare. Așa se întâmplă chiar la ora actuală, când suntem prompt informați prin mesajele lansate de ONU cu privire la riscurile grave apărute recent în cele două domenii menționate, mesaje traduse în diverse limbi, astfel încât populația să fie avertizată de pericolele ce o amenință, în absența unor măsuri adecvate.

Se știe, desigur, că un termen nou apărut nu se corelează cu noutatea conceptului pe care îl exprimă. Conceptualizarea unei idei, eventual chiar concretizarea ei pot să preceadă desemnarea sa printr-un nou termen în limbă. S-a discutat multă vreme despre posibilitatea scăderii cantității de

dioxid de carbon din atmosferă prin reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră, recurgându-se la măsuri tehnice și administrative variate. În prezent, se vorbește de „captarea dioxidului de carbon” prin comprimarea lui, urmată de un proces de fermentare la care acesta ar fi supus, în anumite tipuri de containere, pentru ca la sfârșit să se obțină alcool lichid, mai precis un nou tip de etanol. Nici acest produs, nici metoda de obținere a lui nu au încă un nume unanim acceptat.

„Fertilizarea terminologică interlingvistică”, ne spune Marie-Josée de Saint Robert (2021 : 217), este uneori o simplă etapă a creației lexicale. Odată împrumutate, conceptul și termenul utilizat spre a-l desemna în limba sursă cunosc o evoluție proprie în limba țintă « en fonction du potentiel d’associations qu’ils y suggèrent et de la recherche continue de la façon la plus adéquate de l’exprimer. » De la aceeași cercetătoare aflăm că, în cazul echivalentului francez *séquestration du carbone* – un calc al unității terminologice din engleză, limba de pornire sau limba sursă: *carbon sequestration* –, este vizibilă o tendință spre înlocuirea prin forma polilexicală *captage du carbone*; la rândul lui, termenul englezesc *carbon footprint*, tradus inițial prin calcul *empreinte carbone* [9], este frecvent înlocuit prin *bilan en carbone* sau *bilan carbone* [10] (id., ibid.).

În sfârșit, amintim aici și situația în care un termen dintr-o limbă dată este împrumutat, în formă adaptată sau ca atare, într-o altă limbă, dar nu poate fi utilizat fără anumite precauții, să spunem în comunicarea specializată – de exemplu în schimburile de mesaje între întreprinderi cu același profil din ambele țări – din cauza unor diferențe de ordin istoric, religios, cultural care contribuie la existența unor conotații diferite în fiecare dintre cele două spații geografice în care acel termen este utilizat. Discursul celui care solicită intrarea într-un astfel de parteneriat de comunicare, eventual urmat de stabilirea unor parteneriate economice, financiare etc., ca și discursul virtualului partener interesat de o eventuală largire a sferei relațiilor sale de afaceri, trebuie să fie concepute în așa fel încât să nu amenințe fețele pozitive ale participanților la interacțiunea verbală, creând totodată un disconfort mai mult sau mai puțin accentuat unor terțe persoane. Într-un astfel de caz, soluția, pentru limba care a împrumutat termenul respectiv, ar fi utilizarea altui posibil echivalent, care nu riscă să genereze niciun fel de conflict prin cotextul elaborat în acea situație de comunicare.

Este însă posibil ca uneori sursa neînțelegerii să nu fie elementul nominal, ci un simplu adjectiv folosit pentru a-l caracteriza. Adjectivul poate

fi un împrumut dintr-o altă limbă, o limbă intim legată de cultura vorbitorilor săi, altfel spus « une *languaculture* » (G. Tréguer-Felten 2021: 57) sau din limba de contact utilizată azi de locutorii care nu au în comun nici limba maternă, nici cultura – un fel de *lingua franca* : engleza vehiculară numită în mod curent *ELF* (*English as a Lingua Franca*) (id., p. 56), care ascunde cumva sub vălul uniformității divergențe semantice, diferențe de ordin cultural prezentând riscuri mai mult sau mai puțin însemnate pentru comunicare. Conform cercetătoarei citate mai sus, în această ultimă categorie ar intra de exemplu evaluativul *futile*, care nu înseamnă strict același lucru în engleză și în franceză, conform dicționarilor de bază ale acestor limbi, și care va fi interpretat diferit de un francofon și de un anglofon citind amândoi același text redactat în *ELF*, fapt ce poate da naștere unor neînțelegeri sau conflicte cu consecințe mai mult sau mai puțin grave pe plan economic, financiar, comercial. Pentru cealaltă categorie, am putea cita exemplul adjectivului *versatil*, preluat din franceză, care se aplică acolo sferei umane și înseamnă “care trece cu ușurință de la un partid politic la altul, care își schimbă cu ușurință opiniile”. În limba română, și-a adăugat încă o accepțiune, după cum semnalează și Rodica Zafiu într-o contribuție la rubrica sa săptămânală din hebdomadarul *Dilema veche*: „care poate fi utilizat în orice situație”, putând fi aplicat atât sferei umanului, cât și celei a inanimatului. Evaluarea va fi favorabilă, dacă adjectivul caracterizează un substantiv [-animat, + material]: *un taior versatil*, *o ținută vestimentară versatilă*, spun cei care lucrează în domeniul „*fashion*”, dar este posibil să apară o anumită ambiguitate, dacă el caracterizează un substantiv [+ uman]: *o persoană versatilă / un jucător de fotbal versatil*.

4. Concluzie

Dicționarele terminologice, cu nomenclatură mai mult sau mai puțin bogată și cu definiții mai curând de tip enciclopedic decât de tip lingvistic sunt fără îndoială utile, căci fără termenii semnalați și definiți de ele nu s-ar putea realiza în bune condiții comunicarea specializată, uneori poate nici comunicarea curentă, cotidiană. Totuși dimensiunea aplicativă specifică terminologiei în vremurile sale de început: rezolvarea unor deficiențe puse în evidență de necesitățile standardizării și ale traducerii, nu mai poate rămâne în continuare singura aflată în atenția terminologilor și lingviștilor în ziua de astăzi. Calitatea, eficiența comunicării în societatea actuală nu pot fi obținute la standardele cerute de aceasta și în limitele parametrilor impuși de ea fără elaborarea unor instrumente de lucru adecvate, bazate pe rezultatele

studierii atente, în profunzime, a felului în care funcționează termenii în discurs. Desigur, lumea modernă nu anulează obiectivele inițiale ale „științei terminologiei”, dar dă cu certitudine un conținut nou dimensiunii ei aplicative. Schimbarea nu se realizează cu ușurință, fiindcă repune în discuție cadrul teoretic în care s-au efectuat anterior cercetările, analizele, metodologiile utilizate, metodele de lucru cunoscute și cere întâi de toate constituirea unor corpusuri de mari dimensiuni și de tipuri variate pe baza cărora să se observe modalitățile de construire a sensului în cadrul interacțiunilor verbale, maniera în care se negociază el în dialogurile specializate și nu numai acolo. Elaborată în viziunea lingviștilor din școala franceză sau într-o viziune diferită, analiza discursului își dovedește utilitatea pentru cercetările actuale ale terminologilor. Și cu siguranță nu numai ea. Mare parte din corpusurile scrise și orale constituite anume pentru studierea felului în care funcționează termenii în discurs sunt cercetate din perspectivă sociologică sau sociolingvistică, etnolingvistică, socioculturală, iar analiza rezultatelor cercetărilor se situează la interfața unora dintre aceste perspective. Și, fapt important de reținut, pe baza activității desfășurate în acest cadru de lingviști și de terminologi, se pot face numeroase recomandări de pildă marilor companii și societăți comerciale, întreprinderilor industriale, diferitelor categorii de organisme și organizații în scopul ameliorării calității comunicării interne sau externe, cu efecte benefice pentru economie, comerț, relații financiare, relații culturale.

NOTE :

- [1]. Considerându-l util pentru înțelegerea corectă a poziției lingviștilor care au aderat la principiile socioterminologiei, reluăm aici un enunț al cercetătoarei Marie-Françoise Mortureux citat de François Gaudin în aceeași lucrare (2003 : 11) : « [...] il s’agit d’examiner les termes dans leur fonctionnement sociolinguistique [car] il révèle des variations, qui ne sont ni nécessairement „fautives” ni aléatoires, mais reliées à des situations de communication. »
- [2]. Este și cazul relației existente – într-un alt domeniu de cunoaștere, dar și de activitate –, între *pădure* și *plămânul verde al Terrei*.
- [3]. Lexemul *client*, despre care este greu de spus dacă este doar un cuvânt al limbii comune sau și un termen, nu corespunde unei noțiuni universal definite printr-un set de trăsături unanim convenite, acceptate. Anumite deosebiri de ordin istoric și cultural fac ca reprezentarea la care trimite acest lexem să difere de la un tip de civilizație la altul (vezi G. Tréguer-Felten 2021 : 60-65).

- [4]. Potrivit MDN (p. 1001), verbul *a vulgariza*, care provine din (fr.) *vulgariser*, înseamnă ‘a răspândi, a difuza în mase (cunoștințe, idei)’, exprimându-le într-o formă accesibilă publicului larg ; ca atare, acest verb este pus în relație de sinonimie cu verbul *a populariza*. ; într-o altă accepțiune : ‘a trata o chestiune în mod simplist’, are drept sinonim verbul *a banaliza*. Verbul francez din care provine și care propune pentru prima accepțiune o definiție asemănătoare : « répandre (des connaissances) en [(les)] mettant à la portée du grand public » (*Le Robert illustré* 2024, 2023 : 2070), este pus în relație de sinonimie cu verbul *propager* ; în ceea ce privește cealaltă accepțiune, semnalăm doar că interpretarea este pejorativă și prezintă unele diferențe asupra cărora nu ne vom opri aici. Substantivul francez *vulgarisation* este definit ca fiind «[le] fait d’adapter des connaissances techniques, scientifiques, pour les rendre accessibles à un lecteur non spécialiste » (id.,ibid.). În lucrarea sa *Socioterminologie. Une approche sociolinguistique de la terminologie*, François Gaudin consideră că, din perspectivă sociologică sau sociolingvistică, vulgarizarea înseamnă „socializarea cunoștințelor științifice sau tehnice”. Discursul de vulgarizare are un enunțiator, care poate fi, de pildă, un ziarist sau chiar un om de știință, un deținător al unor cunoștințe specializate savante, destinate unui grup restrâns de experți, pe care apoi le pune la dispoziția masei de cititori sau auditori – „a treia persoană” în procesul de comunicare –, într-o formă accesibilă. Vulgarizarea nu trebuie considerată drept un fel de „traducere” în interiorul aceleiași limbi, în cadrul căreia un termen savant să fie „tradus” printr-un cuvânt din limba comună, eventual printr-o expresie metaforică, nici drept o simplă reformulare a unui discurs erudit. Se știe că nu este suficient ca un om obișnuit, fără cunoștințe de specialitate, să fie „pus în contact” cu informațiile pentru ca el să și însușească rapid. « La maîtrise des connaissances scientifiques et techniques passe par un travail de construction individuelle de concepts par approximations successives. Seules sont réinvesties les informations formulées de façon compréhensible dans les systèmes de représentations des destinataires. » (Gaudin 2003: 114, *apud* Albertini et Delisle 1988: 226). Cu alte cuvinte, discursul de vulgarizare, elaborat cu respectarea tuturor regulilor care-l configurează – diferite de cele ale discursului tehnic sau științific expert –, trebuie să reușească performanța de a face ca relația dintre autor și publicul larg să nu mai fie una „de autoritate”, ci una „de cooperare” (Gaudin 2003 : 128).
- [5]. Cercetătoarea Marie-Josée de Saint Robert (2021), din al cărei articol am preluat exemplul utilizării expresiei franceze *bœuf durable* ca echivalent al expresiei englezești *sustainable beef*, afirmă că, în întregul fragment de discurs la care se referă, numele animalului menționat trimite de fapt la *carnea* lui – în română : *carne de vacă* –, element de bază în alimentația noastră, fiind activat

astfel mecanismul specific unei metonimii. Alți lingviști ar putea vorbi în acest caz despre o sinecdocă. În al său *Dictionnaire de poétique* (1993), Michèle Aquien reia un punct de vedere tradițional, conform căruia metonimia este figura ce constă în desemnarea unui obiect prin numele altui obiect autonom față de primul, dar care are o legătură necesară cu acesta. « Le fait que les deux réalités soient absolument autonomes l'une par rapport à l'autre est ce qui permet de distinguer nettement la métonymie de la synecdoque, dans laquelle le rapport est d'inclusion. » (p. 179). Cum în cazul discutat avem de a face cu un raport întreg-parte, altfel spus un raport de incluziune, ar trebui să-l interpretăm ca fiind mai curând o sinecdocă decât o metonimie.

- [6]. Verbul *a edita* provine din (fr.) *éditer*, însemnând, ca și în limba din care a fost preluat, (i) 'a publica și a pune în vânzare o lucrare [...]; (ii) a stabili pentru publicare un text pe baza unor cercetări competente'. Ulterior, a fost preluată din limba engleză o nouă accepțiune, cuvântul transformându-se într-un termen important din domeniul informaticii: 'a pregăti textual datele unui program, în vederea prelucrării lor la ordinator' (vezi MDN, p. 331). Aceste explicații sunt valabile și pentru substantivele (fr.) *édition* (*édition électronique*) (*Le Robert illustré* 2024, 2023 : 623), (rom.) *editare* (*editarea operelor unui scriitor*). Iată însă că substantivul *editare* apare și ca element component al unei unități terminologice polilexicale din domeniul biologiei : *editare genomică* ((Covic et al. 2017 : 615). Și aici, ca și în cazul multor alți termeni din domeniul biologiei ((*factori de transcripție în*) *degete de zinc* (engl. *zinc finger*), ((*factori de transcripție cu*) *fermoar de leucină* (engl. *leucine zipper*)) (id., p. 115), putem vedea o metaforă.
- [7]. Asemănător, în mare măsură, discursului de vulgarizare.
- [8]. Nici DEX (1998), nici MDN (2008), nici alte dicționare de limbă, cu excepția DCR, nu consemnează acest nou sens exprimat metaforic prin formula *incubator de afaceri*, foarte probabil preluat din limba franceză, care pare a se fi adăugat accepțiunilor cunoscute ale tuturor membrilor familiei verbului *a incuba*.
- [9]. În această formulă, *empreinte* trimite la ideea de cantitate de dioxid de carbon emisă.
- [10]. Termenii înlocuitori par a avea „un sens mai clar”. În cazul termenului francez *globalisation*, preluat din limba engleză – *globalization* – masiv înlocuit în discurs de vorbitorii francezi – parțial și de francofonii de diverse naționalități – prin termenul *mondialisation*, explicația este alta. (Fr.) *globalisation* există în limba franceză, ca derivat nominal al verbului *globaliser*, iar acesta din urmă înseamnă 'a lua, a prezenta în bloc, în mod global'. Substantivul *globalisation* a preluat desigur din engleză sensul de 'extindere la nivel planetar', reprezentând o a doua accepțiune a termenului și fiind considerat în acest caz drept „anglicism”. (Fr.) *mondialisation* înseamnă 'faptul de a deveni mondial'. Preluând, ca termen, nu ca simplu

cuvânt al limbii generale sau comune, semnificația termenului englezesc menționat, este totuși considerat a fi, prin sensul lui curent, cel mai adecvat echivalent al acestuia. Opoziția față de fenomenul globalizării este de altfel exprimată prin termeni precum *anti-mondialisation*, *altermondialisme*.

SURSE :

Covic Mircea, Ștefănescu Dragoș, Sandovici Ionel, Gorduza Eusebiu Vlad, *Genetică medicală*, ediția a III-a, Iași: Polirom, 2017.

Science & Vie, N°1226/2019 (« Arbres : ils peuvent nous sauver », p. 64-83)

DICȚIONARE :

Aquien, Michèle, *Dictionnaire de poétique*, coll. Les Usuels de Poche, Paris, Librairie Générale Française, 1993.

Coteanu, Ion, Seche, Luiza, Seche, Mircea, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX)*, Ediția a II-a, București : Univers enciclopedic, 1998.

Dimitrescu, Florica (coord.), Ciolan, Alexandru, Lupu, Coman, *Dicționar de Cuvinte Recente*, Ediția a III-a, București : Logos, 2013.

Le Robert illustré 2024, Paris : Dictionnaires Le Robert – SEJER, 2023.

Marcu, Florin, *Marele Dicționar de Neologisme*, Ediția a X-a revăzută, augmentată și actualizată, București, : Editura SAECULUM VIZUAL, 2008.

Váczy, Coloman, *Dicționar botanic poliglot*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1980. Zamfir, Cătălin, Vlăsceanu, Lazăr (coord.), *Dicționar de sociologie*, București : Babel, 1993.

Vintilă-Rădulescu, Ioana (coord.), *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, Ediția a III-a revăzută și adăugită, București: Univers Enciclopedic Gold, 2021.

BIBLIOGRAFIE :

Albertini, Jean-Marie et Bélisle, Claire (1988), «Les fonctions de la vulgarisation scientifique et technique », in Daniel Jacobi et Bernard Schiele (Éds) (1988), *Vulgariser la science. Le procès de l'ignorance*, Champ Vallon, p. 225-245.

Buzon, Christian (1979), «Dictionnaire, langue, discours, idéologie», *Langue Française*, N° 43 (*Dictionnaire, sémantique et culture*), Paris : Larousse, p. 27-44.

Cabré, Maria Teresa (1998), *La terminologie. Théorie, méthode et applications*, Ottawa : Les Presses de l'Université d'Ottawa – A. Colin.

Delavigne, Valérie et Vecchi (de), Dardo (2021), «Entreprises et organisations : perspectives terminologiques », in Valérie Delavigne et Dardo de Vecchi (dir.), *Termes en discours. Entreprises et organisations*, Paris : Presses Sorbonne Nouvelle, p. 7-17.

- Gaudin, François (2003), *Socioterminologie. Une approche sociolinguistique de la terminologie*, coll.Champs linguistiques, Bruxelles : De Boeck. Duculot.
- Gaudin, François (2005), «La socioterminologie », *Langages*, N° 157 (*La terminologie: nature et enjeux*), Paris : Larousse, p. 80-92.
- Gaudin, François (2021), « Il était une fois dans l'Ouest. Les usages sociaux des termes », in Valérie Delavigne et Dardo de Vecchi (dir.), *Termes en discours. Entreprises et organisations*, Paris : Presses Sorbonne Nouvelle, p. 21-33.
- Guilbert, Louis (1969), «Dictionnaires et linguistique: essai de typologie des dictionnaires monolingues français contemporains », *Langue Française*, N° 2 (*Le lexique*), Paris : Larousse, p. 4-29.
- Humbley, John (2021), « Denis Diderot et l'*Encyclopédie* : la terminologie située », in Valérie Delavigne et Dardo de Vecchi (dir.), *Termes en discours. Entreprises et organisations*, Paris : Presses Sorbonne Nouvelle, p. 223- 235.
- Marga, Andrei (2018), *După globalizare*, București, Meteor Press.
- Medhat-Lecocq, Héba (2021), «Traduire l'entreprise : quelques considérations terminologiques nécessaires », in Valérie Delavigne et Dardo de Vecchi (dir.), *Termes en discours. Entreprises et organisations*, Paris : Presses Sorbonne Nouvelle, p. 163-178.
- Mortureux, Marie-Françoise (1982), « Présentation », *Langue Française*, N° 53 (*La vulgarisation*), Paris : Larousse, p. 3-6.
- Mortureux, Marie-Françoise (1982), « Paraphrase et métalangage dans le dialogue de vulgarisation », *Langue Française*, N°53 (*La vulgarisation*), Paris : Larousse, p.48-61.
- Muller, Charles (1969), « La statistique lexicale », *Langue Française*, N° 2 (*Le lexique*), Paris : Larousse, p. 30-43.
- Phal, André (1969), « La recherche au CRÉDIF : la part du lexique commun dans les vocabulaires scientifiques et techniques », *Langue Française*, N° 2 (*Le lexique*), Paris : Larousse, p. 73-81.
- Rey, Alain, Delesalle, Simone (1979), «Problèmes et conflits lexicographiques», *Langue Française*, N°43 (*Dictionnaire, sémantique et culture*), Paris : Larousse, p. 4-26.
- Saint-Robert (de), Marie-Josée (2021), «Le concept de développement durable », in Valérie Delavigne et Dardo de Vecchi (dir.), *Termes en discours. Entreprises et organisations*, Paris : Presses Sorbonne Nouvelle, p. 223- 235.
- Tréguer-Felten, Geneviève (2021), «Un rapprochement transdisciplinaire au service de l'entreprise ?», in Valérie Delavigne et Dardo de Vecchi (dir.), *Termes en discours. Entreprises et organisations*, Paris : Presses Sorbonne Nouvelle, p. 55-68.

TERMES EN DISCOURS : NÉGOCIER LE SENS DANS LA COMMUNICATION

Résumé : La société humaine, avec l'immense réseau de relations qui unissent, sur tous les plans et de toutes les manières qu'on pourrait imaginer, les individus qui y habitent, dépend au plus haut point de la communication, sans laquelle elle ne saurait d'ailleurs exister. En moins d'un siècle, les changements radicaux produits au niveau de la communication par l'apparition des nouvelles technologies ont bouleversé les structures, les relations, les coutumes, les mentalités qui semblaient aptes à assurer un certain équilibre dans la société. Les sciences s'aperçoivent que les connaissances accumulées au fil des siècles, au prix d'efforts incroyables et même de sacrifices acceptés, ne représentent pas toujours des vérités assurées. Les langages spécialisés, qui servent à diffuser dans la société ou à transmettre d'une génération à l'autre les connaissances de nature scientifique et/ou technique, s'enrichissent en permanence de termes nouveaux, mais les définitions que nous fournissent les glossaires et les dictionnaires ne sont pas toujours claires et précises – cachant mal l'ambiguïté ou l'inadéquation de certaines unités terminologiques, les hésitations des spécialistes qui nous les proposent – ou bien elles ne sont pas en parfait accord avec les découvertes de date récente enregistrées dans un domaine ou dans un autre. Mais les termes ne circulent pas uniquement dans la communication experte. Les gens souhaitent être au courant des exploits techniques et scientifiques, des progrès de la science et des techniques quelles que soient leurs professions, quel que soit le métier qu'ils pratiquent. Les interactions verbales ne se réduisent pas à des listes de termes ou de définitions qui sont la matière des dictionnaires spécialisés. Le discours – quel qu'en soit le genre – est alors le lieu où les terminologies fonctionnent en remplissant leur rôle le plus important, celui d'assurer, tout comme les mots de la langue commune, la communication, autrement dit les échanges verbaux dans les entreprises et organisations, dans les communautés linguistiques et culturelles, dans la société. Mais le contexte créé en la circonstance exerce une influence certaine sur le contenu sémantique des termes, leur sens se négocie, et cette négociation du sens est à prendre en considération, car elle peut nous mener loin des définitions que nous fournissent les dictionnaires terminologiques (en ce sens, voir aussi l'exemple suivant : «TDP-43, une protéine indispensable à l'activité de nos cellules [...] se révèle aussi une vraie tueuse de neurones ! [...] TDP-43, une molécule ancestrale qui mène un double jeu. Si elle est connue pour son rôle dans le fonctionnement du cerveau, elle peut aussi se révéler toxique pour les neurones. [...] La première fois que TDP-43 a été surprise sous sa forme "mister Hyde", c'était en 2006, dans des cerveaux touchés par la sclérose latérale amyotrophique (ou maladie de

Charcot) et la démence lobaire frontotemporale.» (Science & Vie, N°1226 / 2019, p. 90, 91,92).

Mots-clés : *communication, discours, nouvelles technologies, langue commune, communication experte.*

TERMS IN DISCOURSE : NEGOTIATING MEANING IN COMMUNICATION

Abstract : Human society, with the huge network of relationships that binds together the individuals who inhabit it at every level and in every way imaginable, is highly dependent on communication, without which it could not exist. In less than a century, the radical changes in communication brought about by the emergence of new technologies have overturned the structures, relationships, customs and mentalities that seemed capable of ensuring a certain balance in society. The sciences are realising that the knowledge accumulated over the centuries, at the cost of incredible efforts and even accepted sacrifices, does not always represent certain truths. The specialised languages used to disseminate scientific and/or technical knowledge in society or to pass it on from one generation to the next are constantly being enriched with new terms, but the definitions provided by glossaries and dictionaries are not always clear and precise - the ambiguity or inadequacy of certain terminological units and the hesitations of the specialists who propose them are not always concealed - or they are not in perfect harmony with recent discoveries in one field or another. But the terms are not just used in expert communication. People want to keep abreast of technical and scientific achievements and advances in science and technology, whatever their profession or trade. Verbal interactions cannot be reduced to lists of terms or definitions that are included in specialist dictionaries. Discourse - whatever the genre - is the place where terminologies function by fulfilling their most important role, that of ensuring, just like the words of the common language, communication, in other words verbal exchanges in companies and organisations, in linguistic and cultural communities, in society. This negotiation of meaning must be taken into account, because it can take us a long way from the definitions provided by terminology dictionaries (see also the following example): 'TDP-43, a protein essential for cell activity [...] is also proving to be a real neuron killer! [...] TDP-43, an ancestral molecule that plays a double game. Although it is known for its role in brain function, it can also be toxic to neurons. [...] The first time TDP-43 was found in its 'Mister Hyde' form was in 2006, in brains affected by amyotrophic lateral sclerosis (or Charcot's disease) and frontotemporal lobar dementia. (Science & Vie, No 1226 / 2019, pp. 90, 91,92).

Keywords: *communication, discourse, new technologies, common language, expert communication*